BMSM 1-sinf o‘quvchilarida fortepiano ijrochilik malakalarini shakllantirishning didaktik tamoyillari va pedagogik shartlari

Shohinur Shuhrat-qizi Toshpo‘latova
Buxoro xalqaro universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada bolalar musiqa va san’at maktablari 1-sinf o‘quvchilarida fortepiano ijrochilik malakalarini shakllantirishning didaktik tamoyillari va pedagogik shartlari yoritilgan. Unda boshlang‘ich fortepiano ta’limining mazmuni, o‘quvchilarning yosh va individual psixologik xususiyatlarini hisobga olish, ta’limning izchilligi, tizimliligi, ko‘rgazmaliligi va onglilik tamoyillarining ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, to‘g‘ri ijro holatini shakllantirish, barmoq harakatchanligini rivojlantirish, musiqiy eshitish, ritmik his va nota savodxonligini takomillashtirishga xizmat qiluvchi pedagogik shartlar asoslangan. Fortepiano mashg‘ulotlarida individual yondashuv, amaliy mashqlar, musiqiy-didaktik o‘yinlar va rag‘batlantirish usullaridan foydalanishning metodik imkoniyatlari ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: fortepiano, BMSM, ijrochilik malakalari, didaktik tamoyillar, pedagogik shartlar, boshlang‘ich ta’lim, musiqiy eshitish, ritmik his, nota savodxonligi, individual yondashuv

Didactic principles and pedagogical conditions for developing piano performance skills in first-grade students of children’s music and art schools

Shohinur Shuhrat-qizi Toshpo‘latova
Bukhara International University

Abstract: This article examines the didactic principles and pedagogical conditions for developing piano performance skills among first-grade students of Children's Music and Art Schools (BMSM). It analyzes the content of elementary piano education, the importance of considering students' age-related and individual psychological characteristics, and the role of the principles of consistency, systematic instruction, visualization, and conscious learning. Furthermore, the pedagogical conditions that contribute to developing proper playing posture, finger dexterity, musical hearing, rhythmic sense, and musical literacy are substantiated. The article also

(cc) BY

explores the methodological potential of individual instruction, practical exercises, music-based didactic games, and motivational techniques in piano lessons.

Keywords: piano, Children's Music and Art School, performance skills, didactic principles, pedagogical conditions, elementary education, musical hearing, rhythmic sense, musical literacy, individual approach

Bugungi kunda musiqa ta’limi tizimida yosh avlodning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularda ijrochilik madaniyatini shakllantirish va badiiy-estetik dunyoqarashini kengaytirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, bolalar musiqa va san’at maktablarida tashkil etiladigan boshlang‘ich ta’lim jarayoni bolaning kelajakdagi musiqiy rivojlanishi uchun mustahkam poydevor yaratadi. Ushbu bosqichda o‘quvchi nafaqat cholg‘u asbobi bilan tanishadi, balki musiqa tilini anglash, tovushlarni farqlash, ritmik harakatlarni his qilish va dastlabki ijrochilik malakalarini egallashga kirishadi. Shu sababli birinchi sinf o‘quvchilariga fortepiano o‘rgatish jarayonini ilmiy asoslangan didaktik tamoyillar va pedagogik shartlar asosida tashkil etish alohida ahamiyat kasb etadi.

Fortepiano cholg‘usi o‘zining keng diapazoni, boy tovush imkoniyatlari va ko‘p ovozli ijro xususiyatlari bilan musiqiy ta’limda muhim o‘rin egallaydi. Ushbu cholg‘uda ijro etish jarayoni o‘quvchidan bir vaqtning o‘zida eshitish, ko‘rish, fikrlash va harakat faoliyatini muvofiqlashtirishni talab qiladi. Bunda nota yozuvini o‘qish, klaviaturada tovushlarni aniqlash, barmoqlar harakatini boshqarish, ritmik tartibni saqlash va musiqiy ifodani his qilish kabi ko‘nikmalar bosqichma-bosqich shakllanadi. Birinchi sinf o‘quvchilari uchun ushbu jarayon yangi va murakkab faoliyat bo‘lgani sababli mashg‘ulotlarni ularning yosh xususiyatlariga mos ravishda tashkil etish zarur.

Boshlang‘ich fortepiano ta’limining samaradorligi, avvalo, o‘qituvchining pedagogik mahorati, ta’lim mazmunining to‘g‘ri tanlanishi va didaktik tamoyillarning amaliyotda izchil qo‘llanilishiga bog‘liq. Didaktik tamoyillar ta’lim jarayonining mazmuni, metodlari va tashkiliy shakllarini belgilab beruvchi muhim nazariy asos hisoblanadi. Ta’limning ongliligi va faolligi, izchilligi va tizimliligi, ko‘rgazmaliligi, tushunarliligi hamda nazariya bilan amaliyotning uzviyligi fortepiano mashg‘ulotlarida alohida ahamiyatga ega. Mazkur tamoyillarga rioya qilish o‘quvchilarning bilimlarni ongli o‘zlashtirishi va ularni amaliy ijro faoliyatida qo‘llay olishiga yordam beradi.

Birinchi sinf o‘quvchilarining psixologik xususiyatlari ta’lim jarayoniga alohida yondashishni talab qiladi. Bu yoshdagi bolalarda qiziquvchanlik, taqlid qilish, obrazli fikrlash va o‘yin orqali o‘rganishga moyillik kuchli bo‘ladi. Shu bilan birga, diqqatning barqarorligi, xotira va irodaviy sifatlar hali rivojlanish jarayonida bo‘ladi. Shuning uchun fortepiano mashg‘ulotlarida uzoq davom etadigan bir xil topshiriqlardan ko‘ra, qisqa, mazmunli va o‘zaro almashinib turadigan mashqlardan foydalanish maqsadga

(cc) BY

muvofiq. O‘qituvchi mashg‘ulot davomida bolaning qiziqishini saqlab qolishi, har bir yangi topshiriqni sodda va tushunarli shaklda izohlashi lozim.

Fortepiano ijrochilik malakalarini shakllantirishda dastlabki ijro holatini to‘g‘ri tashkil etish muhim pedagogik shartlardan biridir. O‘quvchining cholg‘u oldida to‘g‘ri o‘tirishi, gavdasini erkin tutishi, yelka va bilaklarni zo‘riqtirmasligi, barmoqlarni tabiiy joylashtirishi kelgusidagi texnik rivojlanish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Dastlabki bosqichda noto‘g‘ri shakllangan harakat odatlari keyinchalik ijro jarayonida qiyinchiliklar tug‘dirishi mumkin. Shu bois o‘qituvchi har bir mashg‘ulotda bolaning ijro holatini kuzatishi va zarur hollarda to‘g‘ri harakatlarni amaliy namoyish orqali tushuntirishi kerak.

Ijrochilik malakalarining yana bir muhim tarkibiy qismi barmoq harakatchanligi va qo‘l koordinatsiyasidir. O‘quvchi klavishlarni bosish jarayonida barmoqlarining harakatini boshqarish, tovushlarning bir tekis chiqishini ta’minlash va keyinchalik ikki qo‘l faoliyatini muvofiqlashtirishni o‘rganadi. Bu ko‘nikmalarni shakllantirishda sodda barmoq mashqlari, qisqa musiqiy parchalar va takroriy topshiriqlardan foydalanish samarali hisoblanadi. Biroq mashqlarning davomiyligi va murakkabligi bolaning jismoniy imkoniyatlariga mos bo‘lishi lozim.

Musiqiy eshitish va ritmik his fortepiano ijrochiligining ajralmas tarkibiy qismlaridir. O‘quvchi ijro etayotgan tovushlarini tinglash, ularning baland-pastligini farqlash, ohang yo‘nalishini anglash va musiqiy harakatni ritmik jihatdan to‘g‘ri bajarishni o‘zlashtirishi kerak. Buning uchun o‘qituvchi turli eshitish mashqlari, ritmik takrorlash, qo‘shiq kuylash va musiqiy tinglash faoliyatlarini fortepiano ijrosi bilan uyg‘unlashtirishi maqsadga muvofiq. Bunday mashg‘ulotlar bolaning musiqiy idrokini kengaytirib, ijro jarayoniga ongli munosabatini shakllantiradi.

Nota savodxonligini o‘rgatish ham boshlang‘ich fortepiano ta’limining asosiy vazifalaridan biridir. Nota belgilarini tanish, nota yo‘lidagi joylashuvni anglash, tovush nomlarini bilish va ularni klaviaturadagi o‘rinlari bilan bog‘lash o‘quvchining mustaqil ijro etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bu jarayonda nazariy tushunchalarni amaliy mashqlar bilan mustahkamlash muhimdir. Masalan, o‘qituvchi nota kartochkasini ko‘rsatib, o‘quvchidan tegishli tovushni klaviaturada topishni so‘rashi mumkin. Bunday topshiriqlar bilimning amaliy faoliyatga aylanishini ta’minlaydi.

Didaktik tamoyillar bilan bir qatorda, pedagogik shart-sharoitlar ham ijrochilik malakalarini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Pedagogik shartlar deganda ta’lim maqsadlariga erishish uchun zarur bo‘lgan tashkiliy, metodik, psixologik va amaliy omillar tushuniladi. Fortepiano mashg‘ulotlarida qulay psixologik muhit yaratish, individual yondashuvni ta’minlash, o‘quv materiallarini to‘g‘ri tanlash, muntazam mashq qilish imkoniyatini yaratish va rag‘batlantirish usullaridan foydalanish shular jumlasidandir.

(cc) BY

Ayniqsa, individual yondashuv boshlang‘ich fortepiano ta’limida katta ahamiyatga ega. Chunki har bir o‘quvchining musiqiy eshitishi, xotirasi, diqqat darajasi, ritmni his qilishi va harakat koordinatsiyasi turlicha rivojlangan bo‘ladi. Ayrim bolalar musiqiy ohanglarni tez eslab qolsa, boshqalari nota belgilarini o‘zlashtirish yoki barmoqlar harakatini muvofiqlashtirishda ko‘proq yordamga muhtoj bo‘lishi mumkin. O‘qituvchi ana shu farqlarni hisobga olib, topshiriqlarni bolaning imkoniyatlariga moslashtirishi zarur.

Bugungi ta’lim amaliyotida an’anaviy o‘qitish metodlarini zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg‘unlashtirishga ehtiyoj ortib bormoqda. Fortepiano mashg‘ulotlarida musiqiy-didaktik o‘yinlar, ko‘rgazmali vositalar, audioyozuvlar, videomateriallar va interfaol topshiriqlardan foydalanish o‘quvchilarning mashg‘ulotga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Biroq bunday vositalar ta’limning asosiy maqsadini almashtirmasligi, balki o‘quvchining amaliy ijro faoliyatini qo‘llab-quvvatlashi kerak.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, BMSM 1-sinf o‘quvchilarida fortepiano ijrochilik malakalarini to‘g‘ri shakllantirish kelgusidagi musiqiy ta’limning sifatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois didaktik tamoyillarni amaliy mashg‘ulotlarda to‘g‘ri qo‘llash, zarur pedagogik shartlarni yaratish va o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish muhim ilmiy-metodik vazifa hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi BMSM 1-sinf o‘quvchilarida fortepiano ijrochilik malakalarini shakllantirishning didaktik tamoyillari va pedagogik shartlarini o‘rganish hamda ularni takomillashtirishga qaratilgan metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning obyekti BMSM 1-sinf o‘quvchilariga fortepiano cholg‘usini o‘rgatish jarayoni.

Tadqiqotning predmeti fortepiano ijrochilik malakalarini shakllantirishda qo‘llaniladigan didaktik tamoyillar, pedagogik shartlar, metodlar va ta’lim vositalari.

Tadqiqot vazifalari boshlang‘ich fortepiano ta’limining pedagogik xususiyatlarini tahlil qilish, ijrochilik malakalarining tarkibiy qismlarini aniqlash, didaktik tamoyillarning metodik imkoniyatlarini ochib berish, pedagogik shartlarni asoslash va mashg‘ulotlarni takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

BMSM 1-sinf o‘quvchilarida fortepiano ijrochilik malakalarini shakllantirishda didaktik tamoyillar va pedagogik shartlarning o‘zaro uyg‘unligi ta’lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Amaliy mashg‘ulotlarda, avvalo, o‘quvchining cholg‘u bilan to‘g‘ri munosabatini shakllantirishga e’tibor qaratish lozim. Buning uchun fortepiano oldida to‘g‘ri o‘tirish, qo‘llarni erkin tutish, barmoqlarni tabiiy joylashtirish va klavishlarga me’yorida kuch ishlatish kabi dastlabki harakatlar muntazam nazorat qilinadi. O‘qituvchining amaliy namoyishi va o‘quvchining

(cc) BY

harakatlarini bevosita kuzatishi ushbu ko‘nikmalarning to‘g‘ri shakllanishiga yordam beradi.

Ta’limning ko‘rgazmalilik tamoyili asosida nota kartochkalari, klaviatura tasvirlari, barmoq raqamlari va ritmik belgilarni qo‘llash mumkin. Bunda o‘quvchi nazariy ma’lumotni ko‘rish, eshitish va bajarish orqali o‘zlashtiradi. Masalan, nota nomini aniqlash, uni klaviaturadan topish va tovushni ijro etish ketma-ketligi musiqiy bilimlarning mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, ritmik mashqlarni chapak orqali bajarish, keyinchalik ularni cholg‘uda takrorlash bolaning ritmik his va harakat koordinatsiyasini rivojlantiradi.

Pedagogik shartlarning muhim jihati individual yondashuvni ta’minlashdir. O‘quvchilarning qobiliyati va o‘zlashtirish sur’ati turlicha bo‘lgani sababli mashqlar murakkabligini ularning imkoniyatlariga moslashtirish zarur. Bir o‘quvchi sodda kuylarni mustaqil ijro etishga tayyor bo‘lsa, boshqasiga dastlab tovushlarni farqlash yoki barmoqlar harakatini boshqarish bo‘yicha qo‘shimcha mashqlar kerak bo‘lishi mumkin. Shu jihatdan rag‘batlantirish, xatolarni muloyimlik bilan tuzatish va kichik yutuqlarni e’tirof etish ijobiy ta’lim muhitini yaratadi.

Bundan tashqari, o‘quvchilarning musiqiy eshitishi va ijro madaniyatini rivojlantirish uchun tinglash va amaliy ijroni birlashtirish lozim. O‘qituvchi avval musiqiy parchani ijro etib, uning xarakteri va ritmik xususiyatlarini tushuntiradi, so‘ng o‘quvchi bilan birgalikda uni qismlarga ajratib o‘rganadi. Natijada bola asarni mexanik takrorlashdan ko‘ra, uning mazmunini anglab ijro etishga intiladi.

Shunday qilib, didaktik tamoyillarning izchil qo‘llanilishi, qulay psixologik muhit, to‘g‘ri tashkil etilgan amaliy mashqlar va individual pedagogik yondashuv fortepiano ijrochilik malakalarining samarali shakllanishini ta’minlaydi.

BMSM 1-sinf o‘quvchilarida fortepiano ijrochilik malakalarini shakllantirish jarayoni o‘zaro bog‘liq pedagogik, psixologik va metodik omillarga asoslanadi. Mazkur jarayonda ta’limning ongliligi, izchilligi, tizimliligi, ko‘rgazmaliligi va tushunarliligi kabi didaktik tamoyillarga amal qilish muhim ahamiyatga ega. Ushbu tamoyillar o‘quvchilarning musiqiy bilimlarni ongli o‘zlashtirishi va ularni amaliy ijro faoliyatida qo‘llashiga yordam beradi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ijrochilik malakalarining dastlabki bosqichida to‘g‘ri ijro holatini shakllantirish, barmoq harakatchanligini rivojlantirish, nota savodxonligini mustahkamlash, musiqiy eshitish va ritmik hisni takomillashtirish ustuvor vazifalar hisoblanadi. Bu ko‘nikmalarni rivojlantirishda o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, mashqlarni bosqichma-bosqich murakkablashtirish hamda muntazam pedagogik kuzatish olib borish zarur.

Fortepiano mashg‘ulotlarida musiqiy-didaktik o‘yinlar, ko‘rgazmali materiallar, audioyozuvlar va interfaol topshiriqlardan foydalanish ta’lim jarayonining qiziqarli va samarali tashkil etilishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, o‘qituvchining kasbiy

(cc) BY

mahorati, individual yondashuvi va rag‘batlantiruvchi munosabati o‘quvchining musiqaga bo‘lgan qiziqishini mustahkamlaydi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, didaktik tamoyillar va pedagogik shartlarni o‘zaro uyg‘unlashtirish orqali birinchi sinf o‘quvchilarida mustahkam ijrochilik malakalarini shakllantirish, ularning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish va keyingi ta’lim bosqichlariga puxta tayyorlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Комил Буронович Холиков (2026). Схема интегрирования теории и гармонии по сфере изучения нового материала по фортепиано. Science and Education, 7 (3), 262-267.

2. Комил Буронович Холиков (2026). Основные дидактические задачи к укреплению основной темы изучения нового материала по фортепиано. Science and Education, 7 (3), 245-249.

3. Комил Буронович Холиков (2026). Об одной новой задаче тоники для создания модуляции или отклонения. Science and Education, 7 (3), 256-261.

4. Комил Буронович Холиков (2026). Определения тональности через функцию ткани гармонии. Science and Education, 7 (3), 250-255.

5. Komil Buronovich Xolikov (2025). Doira ta’limida davlat ta’lim standartlarini takomillashtirish yo‘nalishlari. Science and Education, 6 (12), 357-361.

6. Komil Buronovich Xolikov (2025). Puflama cholg‘ularni o‘qitishda nazariy tayyorgarlikni shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Science and Education, 6 (12), 339-345.

7. Komil Buronovich Xolikov (2025). BMSMda puflama cholg‘ularni o‘qitishning ilmiy-nazariy konsepsiyasini ishlab chiqish. Science and Education, 6 (12), 385-390.

8. Komil Buronovich Xolikov (2025). Puflama cholg‘ularni o‘rgatishda nazariy tayyorgarlikni shakllantirishning pedagogik mexanizmlari. Science and Education, 6 (12), 373-378.

9. Komil Buronovich Xolikov (2025). BMSM sharoitida puflama cholg‘ularni o‘qitish jarayonining nazariy modeli. Science and Education, 6 (12), 379-384.

10. Komil Buronovich Xolikov (2025). Doira o‘qituvchilarini malaka oshirish tizimining ilmiy-amaliy asoslari. Science and Education, 6 (12), 367-372.

11. Komil Buronovich Xolikov (2025). Uzluksiz ta’lim tizimida milliy zarbli cholg‘ular o‘qitish metodologiyasi. Science and Education, 6 (12), 351-356.

12. Komil Buronovich Xolikov (2025). BMSM o‘quvchilarida puflama cholg‘ularni o‘rgatishning nazariy-pedagogik asoslarini takomillashtirish. Science and Education, 6 (12), 391-396.

(cc) BY

13. Komil Buronovich Xolikov (2025). Musiqa kollejlarida zarbli cholg'ular kafedralarining faoliyatini optimallashtirish. Science and Education, 6 (12), 362-366.

14. Komil Buronovich Xolikov (2025). BMSM muassasalarida doira pedagogikasi mutaxassislarini tayyorlash tizimi. Science and Education, 6 (12), 346-350.

15. Комил Буронович Холиков (2025). Сознательное восприятие музыки через позитронноэмиссионная томография мозга и сеть внимания к обучению произведения. Science and Education, 6 (1), 142-147.

16. Комил Буронович Холиков (2024). Распределитель стимулятора рефлекторной дуги ответ на информации полученного от источника аксонов и дендритов. Science and Education, 5 (12), 113-119.

17. Комил Буронович Холиков (2024). Психофизиологияда калий ва натрий ионларининг "бирлик" ҳамда "қарама қарши кураш" қонуни. Science and Education, 5 (12), 81-88.

18. Комил Буронович Холиков (2024). Ионларнинг миқдорий ўзгаришининг сифат ўзгариши реакциясидаги психофизиологик қонуниятлар теоремаси. Science and Education, 5 (12), 89-98.

19. Komil Buronovich Xolikov (2024). Miyelin tizimidagi virus himoyachilari haqida. Science and Education, 5 (12), 17-23.

20. Комил Буронович Холиков (2024). Переживание генератора мозга, вырабатывающий негармонические электрические колебания (импульсы) энергии нейронов. Science and Education, 5 (12), 105-112.

21. Комил Буронович Холиков (2024). Расчет психофизиологии по теории методом фильтрации внимания. Science and Education, 5 (12), 55-61.

22. Комил Буронович Холиков (2024). Интеграция поликомилойидов в области психофизиологии процесс объединения частей в целое. Science and Education, 5 (12), 75-80.

23. Комил Буронович Холиков (2024). Вспомогательные клетки нервной ткани и действия периферических нервов в Шванновском клетке. Science and Education, 5 (12), 99-104.

24. Комил Буронович Холиков (2024). Специальные приёмы обучение изучения обмена калия и натрия в пороге мембраны Шванье. Science and Education, 5 (12), 69-74.

25. Комил Буронович Холиков (2025). Поликомилойиды генератор музыкального воспроизводимости пианиста в психофизиологии. Science and Education, 6 (1), 134-141.

26. Комил Буронович Холиков (2025). Сложная многоголосная музыка и пластичность мозга в смещенном одних структур мозга относительно других. Science and Education, 6 (1), 148-153.

27. Комил Буронович Холиков (2024). Процесс исследования разными методами высшей нервной деятельности. Science and Education, 5 (11), 113-118.

28. Комил Буронович Холиков (2024). Механизмы взаимодействия между психическими и нейронными состояниями. Science and Education, 5 (6), 178-184.

29. Комил Буронович Холиков (2024). Психофизиологическая перестройка нейрона во время изучения музыкального произведения. Science and Education, 5 (6), 123-128.

30. Комил Буронович Холиков (2023). Метод динамических адаптации студентов музыкантов к учебному плану в общеобразовательной школе. Science and Education, 4 (7), 390-395.